

A magyar katolikus egyház helyzetéről

PASKAI LÁSZLÓ

Paskai László bíboros, ny. prímás, érsek előadása elhangzott 2003. június 25-én Dobogókőn, az európai Püspöki Konferenciák Liturgikus Tanácsai titkárainak kétélvete sorra kerülő találkozásán.

A szerzetesrendek újraszervezése

A magyar katolikus egyház mai helyzetének megértéséhez vissza kell utalnom a másfél évtizeddel ezelőtti időre, amikor az egyház is elnyerte működési szabadságát. A diktatúra idején, négy évtizeden keresztül az ateizmus volt a hivatalos ideológia, amely — főleg a kezdeti évtizedekben — a vallás minél előbbi megszüntetésére törekedett, nemcsak ideológiai, hanem adminisztratív eszközökkel is. A vallásos embereket diszkrimináció érte, korlátozták az egyházak tevékenységét, a törvény tilalmával megszüntették az egyházi intézményeket, megtiltották a szerzetesrendek működését, a katolikus iskolákat államosították, visszaszorították a hitoktatást, az egyházi ingatlanok legnagyobb része állami tulajdonba került. A vallásellenes ideológiának máig ható nyomai maradtak a közgondolkodásban. A rendszerváltozás után ebből a helyzetből kiindulva kellett a vallási megújuláson fáradoznunk. Ezért a szabadság elnyerése után az egyik fontos feladat az egyházi intézmények újraszervezése volt.

A diktatúra idején — négy tanító rend korlátozott tevékenységének a kivételével — nem működhettek a szerzetesrendek, a rendtagoknak el kellett hagyniuk kolostoraikat. 1950-ben mintegy tizenkétezer férfi és női szerzetes került az utcára lakás és foglalkozás nélkül. A szabadság elnyerése után a szerzetes közösségek nagy buzgósággal és áldozatossággal kezdték az újjászervezést. Lassanként sikerült az államosított ingatlanjaikból olyan épületeket visszaszerezniük, ahol elkezdhették a közös életet. Komoly problémát jelentett, hogy az élő szerzetesek idősök voltak, hisz négy évtizeden keresztül nem volt utánpótlás. De az is problémát jelentett az újjászervezésben, hogy négy évtizeden keresztül a fiatalok nem találkoztak szerzetesekkel, és így nem ismerték a szerzetesi életet. Az viszont kérdés, hogy az újjászerveződött szerzetesi közösségek közül az utánpótlás hiányában melyik marad életképes.

A katolikus iskolák újraszervezése

A háború előtt az iskolák fele felekezeti iskola volt. 1947-ben valamennyi egyházi iskola állami iskolává lett, ingatlanjaik és felszereléseik állami tulajdonba kerültek. A diktatúra idején két-két fiúgimnáziumot tartottak fenn a bencések, a ferencesek és a piaristák, és két leánygimnáziumot az iskolanővérek. A katolikus iskolák újraindítása eleinte több oldalról is ellenállásba ütközött. Jelenleg mintegy 200 katolikus óvoda, általános iskola, középiskola működik. (Református és evangélikus fenntartásban ennek kb. a fele van.) A katolikus egyház visszakapott két pedagógiai főis-

kolát. Reményünk szerint részben ezek biztosítják a jövőben a katolikus iskolák pedagógusainak az utánpótlását. A háború előtt a budapesti állami egyetemen volt teológiai fakultás, de ezt 1950-ben elválasztották az egyetemtől, és mint Hittudományi Akadémia működött akadémiai grádusok adásával. A szabadság elnyerése után a Szentszék szándéka az volt, hogy a teológiai fakultás ne térjen vissza az állami egyetemre, hanem alakuljon önálló katolikus egyetem. Ennek megfelelően létrejött a katolikus egyetem, amelynek jelenleg négy fakultása van: teológiai, bölcsészeti, jogi és informatikai.

A plébániai közösségek újrászerveződése

Feladat volt az egyházközségi élet újjászervezése is. Az előző politikai rendszerben az egyházközségek inkább forma szerint léteztek. Szükséges volt, hogy az egyházközségek — a lehetőségeknek megfelelően — újrakezdhesék teljesebb körű lelkipásztori munkájukat. Ezt segítette az egyházközségi életről kiadott szabályzat. Több helyen ugyan nem tudták a szabályzatot megtartani, mégis sok indítást adott a sajátos feladatok vállalására és végzésére, főleg a nagyobb egyházközségekben.

Az egyházi sajtó újrászervezése

A diktatúra eleinte megakadályozta, később erősen korlátozta az egyházi sajtót és könyvkiadást. Nagy segítséget jelentettek abban az időben a külföldön kiadott magyar nyelvű teológiai könyvek. A szabadság elnyerése után több egyházi könyvkiadó és lapkiadó kezdte meg működését, és így az egyházi sajtó kibővült. Ez örvenletes tény, de az sajnálatos, hogy nincs a kiadók közt egyeztetés.

A lelkipásztori élet

A vallásszabadság törvénye

Az első szabad parlamenti választást követően teljesen szabaddá vált az egyház működése. A lelkiismereti és vallásszabadságról kiadott törvény biztosította valamennyi vallás működésének a szabadságát. A törvény nem határozza meg a vallás fogalmát, ennek következtében legkülönbözőbb tartalmú vallást lehet alapítani. Ha egy vallásinak nevezett közösségnek száz tagja van, akkor kérheti a bíróságtól, hogy jogi személyként jegyezzék be. A bíróság nem ellenőrizheti a vallás tartalmát. A bírósági bejegyzés bizonyos törvényi előnyökkel jár. Emiatt nagyon megszorodtak a különböző vallások. Jelenleg több mint százötven vallás rendelkezik jogi személyiséggel. Volt próbálkozás a törvény módosítására, de az országgyűlés ezt elutasította. A vallásszabadság törvénye biztosította, hogy ismét létrejött a diplomáciai kapcsolat a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék között.

A pápalátogatás

A magyarországi lelkipásztori életet nagyban segítette II. János Pál pápa lelkipásztori látogatása 1991. augusztus 16. és 20. között. Mindenütt nagy lelkesedéssel fogadták. A pápalátogatás akkor történt, amikor a vallási és társadalmi élet megújítása nagy lelkesedéssel folyt. A pápa tanítása, útmutatásai segítették az egész magyar közéletet, és nagy hatással volt valamennyi

magyarra. Örvendhettünk lelkipásztori látogatásának 1996-ban is, amikor meglátogatta Pannonhalmát a monostor alapításának, ezzel együtt a magyar iskolai oktatásnak ezredik évfordulója alkalmából, majd Győrött találkozott a magyar hívekkel és meglátogatta a mártírhalált halt győri püspök, Apor Vilmos sírját.

A pápalátogatás sajátos eredménye volt az egyházmegyei határok módosítása, melyek már nem feleltek meg a lelkipásztori szempontoknak. 1993-ban a Szentszék rendelkezése szinte valamennyi egyházmegye határát módosította. A módosítások a II. Vatikáni zsinat előírása szerint történtek, amelynek két fő irányelve volt: lelkipásztori szempontból a püspök minél könnyebben tudja irányítani az egyházmegyéjét; az egyházmegyének egységes, összefüggő területe legyen. Két új egyházmegye is alakult. A területi módosítással együtt nemcsak plébániák, hanem papok is átkerültek más egyházmegyébe. Ez a módosítás a papok közül többeket lelkiileg érzékenyen érintett, mert megmaradt lelki kötődésük az eredeti egyházmegyéjükhöz. Mégis mindenki tisztelettel fogadta a pápai döntést, és ennek megfelelően alakult a lelkipásztori élet irányítása.

Az egyházmegyei zsinatok

A lelkipásztori élet megújítását szolgálták az egyházmegyei zsinatok. Az első zsinat 1994-ben volt Esztergomban, majd ezt követően minden egyházmegye megtartotta saját zsinatát. Az egyházmegyei zsinatok alkalmul szolgáltak arra, hogy az egyházmegye papjai és hívei közösen eszmélődjenek a feladatokról, keressék a helyes gyakorlati megoldást. A kiadott zsinati könyvek megfogalmazták az egyes egyházmegyék számára a lelkipásztori útmutatásokat, előírásokat, javaslatokat.

Az ifjúsági pasztoráció

Az előző politikai rendszer igen erősen korlátozta a hitoktatást, még inkább az ifjúsággal való foglalkozást, az ifjúsági közösségek kialakítását. Felnőtt egy generáció, amelynek nagy része vallással, hittannal nem találkozott. A fiatalság kisebb része nyert hitoktatást, illetve kapott keresztény nevelést szülei gondoskodásából. A jelen helyzet részint az előző politikai korszak ateista betiltottsága miatt, részint a beáramlott szekularizmus és fogyasztói szemlélet miatt nem kedvez az ifjúság keresztény nevelésének.

A szabadság elnyerése után a hitoktatás lehetősége szabadabbá lett. Lehetséges a hitoktatás az iskolákban, ha a szülő ezt kéri. Mivel a szülők többsége nem kéri gyermekük hitoktatását, főleg a városokban sok olyan iskola van, ahol egyáltalán nincs hitoktatás. Az iskolával kapcsolatban problémát jelent, hogy a hitoktatás nem az órarendben szerepel, hanem a tanítás előtt vagy után tartható. Sok esetben két vagy több évfolyamból lehet az előírásoknak megfelelő létszámú csoportot kialakítani. Az iskola mellett lehetséges a hitoktatás a plébánián. Ennek a módnak előnye, hogy a résztvevőkkel komolyan lehet foglalkozni, életkoruknak megfelelő csoportokban, közösség alakul ki közöttük, kapcsolatba kerülnek a templommal, a liturgiával.

Nehéz számokban megközelíteni, hogy az iskolások hány százaléka részesül hitoktatásban. Saját tapasztalatomból Budapestre hivatkozom, ahol az általános iskolásoknak még a húsz százaléka sem. A megkeresettek fele sem jut el az elsőáldozásig, ezeknek a fele sem részesül bérmálásban. Ez a néhány adat is mutatja, hogy mennyire szükséges a katolikus iskola, ahol keresztény nevelés történik, az órarendben szerepel a hitoktatás, és felkészítik növendékeiket a szentségek vételére. A plébániák törekednek ifjúsági közösségek létrehozására. Általában elmondható, hogy az ilyen közösségek őrzik meg a keresztény lelkiséget, képviselik a keresztény értékeket a közéletben, és ezekből jönnek létre az elkötelezett keresztény családok. Az egyetemi városokban működnek az egyetemi lelkészségek, és együttműködnek egymással. Sajnos, nem rendelkezünk megfelelő számú kollégiummal, ami pedig nagyon szükséges volna a hitüket megőrző egyetemisták részére.

A családpasztoráció

Mint más országokban, nálunk is kiemelkedő feladat a család-pasztoráció. A családi élet nagyon törékennyé vált. Minden egyházmegye nagy gondot fordít erre. Az említett egyházmegyei zsinatok kiemelten foglalkoztak a család-pasztorációval. Több közösség és lelkiségi mozgalom feladatának tekinti a családok életének a segítségét. A családi élet segítésére a Püspöki Kar külön körlevelet adott ki *A boldogabb családokért!* címmel. A körlevél elsősorban a hívek szemével és gondolkodásával írt a keresztény családi életről.

A társadalmi kérdések

A szabadság légköre tette lehetővé, hogy nyíltan szólhatunk a társadalmi élet kérdéseiről. Püspökkari körlevél jelent meg *Igazságosabb és testvériesebb világot!* címmel, amely a katolikus társadalmi tanítás alapján szól gazdasági, politikai, társadalmi életünkről, a szociális viszonyokról, a kultúra és a nevelés kérdéséről. A körlevélre széles rétegben felfigyeltek, és meglepően jó visszhangot váltott ki. Jelenleg folyamatban van egy püspökkari körlevél elkészítése a bioetikáról.

A paphiány

A lelkipásztori életben nagy gondot jelent a paphiány, a papok előrehaladt életkora. A szolgálatban lévő papok fele hatvan évnél idősebb. A papnövendékek száma kevés. Ezért szükséges a hívek segítsége a hitoktatásban, a lelkipásztori feladatokban is. Országosan megvan a törekvés alkalmas civilek képzésére. A lelkipásztori feladatok ilyen megszervezését nehezíti, hogy alkalmas civil segítőt több helyen nehezen lehet találni. Több lelkipásztor és hívő idegenkedik az ilyen segítestől. A lelkipásztori munkáért az egyházközségek nagyon kevés díjazást tudnak adni. A minisztérium a hitoktatóknak a szokásos óradíjat kiutalja, ezért a laikus hitoktatók díjazást kapnak munkájukért.

Fontos feladat a civil hitoktatók, lelkipásztori kisegítők, illetve a teológia iránt érdeklődők számára a teológiai tanulmányok elvégzésének a biztosítása. Minden egyházmegye saját körülményeinek megfelelően szervezte meg a teológiai képzést. A lelkipásztori feladatok ellátását segítik az állandó diakónusok is.

Megjelentek a különböző lelkeségi mozgalmak, amelyek általában értékesen segítik a keresztény élet mélyítését saját karizmájuk szerint. Mint máshol, nálunk is sok olyan lelkeségi mozgalom alakult ki, melyek nem kapcsolódnak a plébániai közösség életéhez. Van olyan mozgalom is, amely egyoldalú, vagy megosztja a plébániai közösséget.

**A szentségi
pasztoráció**

A II. Vatikáni zsinat szellemében megtörtént a liturgikus élet megújítása. A magyar nyelvű liturgikus szövegek aránylag későn jelentek meg. Ennek oka az volt, hogy mivel kis nemzet vagyunk, kevés szakemberrel rendelkezünk. Továbbá, akik áldozatosan vállalkoztak a fordításra, azoknak egyéb lelkipásztori feladatokat is kellett végezniük. A megjelent magyar nyelvű liturgikus szövegek a fordítók áldozatos munkáját dicsérik.

A szentségek kiszolgáltatásának a feltételeit meglévő helyzetünknek megfelelően törekszünk irányítani. Az említett egyházmegyei zsinatok szabályozták a beavatási szentségek felvételének a feltételeit. A keresztséggel kapcsolatban hangsúlyozott a törekvés, hogy olyanok részesüljenek a keresztségben, akiknél megvan az erkölcsi bizonyosság a hitre való eljutásra. Országosan az elsőáldozás korhatára a kilencedik, tizedik év, a bérmálás korhatára a tizennegyedik, tizenötödik év. Mindkettőt megelőzi két-két év hittani felkészítés. A felnőttek számára többfelé elkezdődött a katekumenátus intézménye. Ez a felkészítés inkább nagyobb városokban lehetséges. Az Eucharisziával kapcsolatban a papok a római előírásokat általában megtartják. A misén résztvevők legnagyobb része szentáldozáshoz is járul. A lelkipásztorok igyekeznek a szentségimádás gyakorlatát fenntartani, bár az életkörülmények megváltozása miatt kevesebben tudnak ezen részt venni. A kiengesztelődés szentségével nálunk is kevesen élnek, bár a lelkipásztorok buzdítanak erre. A közösségi feloldozás — egy-két illegitim esettől eltekintve — nincs gyakorlatban. Kevesen kötnek egyházi házasságot. Sokan polgári házasságban élnek. Szaporodik azok száma, akik élettársi kapcsolatban élnek, vagy egyszerűen csak együtt élnek. Sok a válás, fogy a gyermekek száma.

Amióta a szabadságot elnyertük, a karitás területén is hatékonyabban tudunk dolgozni. Több szervezet alakult, amelyek közül különösen kiemelkedik a Magyar Máltai Szeretetszolgálat az egész országra kiterjedő szervezetével: segíti az öregeket, elhagyottakat, hajléktalanokat, munkanélkülieket nemcsak hazánkban, hanem a szomszédos országokban is.

Az ökumenizmus

Az egyházi előírásoknak megfelelően törekszünk az ökumenizmust szolgálni. Magyarországon előzőleg sokkal nagyobb feszültség volt a katolikus és a protestáns egyházak között, mint más országokban. Ezért az ökumenikus kapcsolatok nehezebben indultak el. Szükség van a kiengesztelődésre, a megbékélésre, amelynek kiemelkedő ténye volt, hogy 1991-ben a pápa Debrecenben megkoszorúzta a katolikusok által elhurcolt gályarabok

emlékművét, majd 1993-ban a protestánsok koszorút helyeztek el Esztergomban a protestánsok által meggyilkolt kassai vértanúk ereklyéje előtt.

Az ökumenizmus nélkülözhetetlen eszköze a közös imádság, amely — a püspökök bekapcsolódásával is — a januári imahét keretében és más alkalmakkor a hívek nagy számú részvételével történik. A gyarapodó személyes kapcsolatok segítenek egymás kölcsönös, testvéri megismerésében, az előítéletek leküzdésében. Gyarapszik az együttműködés a közéletben, a közös érdekek képviselésében, az iskolákkal kapcsolatos ügyekben, a karitás területén. Az ökumenizmus területén az egyházi vezetést tartja az előírásokat. A híveink részéről szélsőségek előfordulnak, mert nem értik az ökumenizmus katolikus szellemét. Ez pedig a lényegi kérdések relativizálását eredményezheti. A legutóbbi pápai enciklikával kapcsolatban, amely az Eucharisziáról szólt, az evangélikus egyház részéről nálunk is hasonló kritika hangzott el, mint a nyugati országokban. Az evangélikus egyház lapjában ilyen címmel jelent meg a bíráló: „Áprilisi fagy az ökumenizmus kertjében.”

Előretékinés

Magyarország a következő év májusában az Európai Unió tagja lesz. Ez a tény meghatározó lesz nemcsak gazdasági és társadalmi életünkben, hanem hatással lesz keresztény életünkre is. Az előretékinés útmutatójának tartom azt, amit a pápa 1982. november 9-én Santiago de Compostelában mondott egész Európának: „Én Róma püspöke és az egész egyház pásztora, Santiagóból hozzád kiáltok, ősi Európa: Találd meg önmagadat! Légy önmagad! Éleszd fel gyökereidet! Élj azokból az autentikus értékekből, amelyek dicsőségessé tették történelmedet és áldásossá jelenlétedet más kontinenseken. Teremtsd lelki egységedet, más vallások iránti teljes tisztelettel. Add meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené. Ha Európa újra megnyitja kapuit Krisztusnak, és nem fél megnyílni üdvözítő szeretete előtt, akkor nem a bizonytalanság és a félelem fogja irányítani, és olyan új korszak nyílik meg, amely az egész világ javát fogja szolgálni.”¹ A két évtizeddel ezelőtt elhangzott pápai szavak ma is aktuálisak. Az Európai Unióba való belépéskor világos útmutatást ad a magyar katolikus egyháznak.

Az Európai Unió küszöbén

¹*La Chiesa del mondo intero*. Edizioni Ares, 1985, 37.

Örvendetes esemény, hogy hazánk is tagja lesz ennek a politikai és gazdasági egységnek. De ez a nagy közösség csak akkor lehet igazán humánus, az emberi személyiségnek és méltóságának a munkálója, ha képes a teljes embert szolgálni. Az Európai Uniónak a politikai és gazdasági tényezők mellett lélekre és kultúrára is szüksége van: mert különben „lélekteleenné” válik.

Az Európai Unióba történő belépés kapuja előtt, sajnos, a közgondolkodást legjobban az foglalkoztatja, hogy anyagi szempont-

ból mit nyerünk a belépéssel. Kevesebb szó esik arról, hogy a közös keresztény európai értékeket is munkálnunk kell, és csak a múltnak erre az alapjára lehet a jövőt eredményesen felépíteni.

Sajnálatosnak tartom azt is, hogy minden belépő állam csak a saját érdekeit tekinti. Hisz nemcsak kapni, hanem adni is kell. Mi, magyarok ezeréves államiságunkkal, keresztény kultúránkkal, szellemi alkotásainkkal, emberi nagysággal rendelkező történelmi személyeinkkel olyan értékeket birtokolunk, amelyekkel gazdagítani tudjuk a sokszínű és sokarcú európai kultúrát és szellemiséget. Úgy kell saját kultúránkat megőriznünk, hogy általa gazdagítsuk az egész európai közösséget, amint ez a múltban is megtörtént. Kell, hogy az Európai Uniónak lelke is legyen. A kereszténység, minden ellene felhozható hibái ellenére is a lélek szerepét töltötte be, amikor szolgálta Európa lelki, szellemi, kulturális életének a formálását. Európa önazonosságához hozzátartozik a keresztény múlt, amelyre felépíthető a jelenben a teljes embert szolgáló Európa. A kereszténységnek ma is küldetése, hogy lelket adjon a közösségnek. Vannak, akik tudatosan ki akarják kapcsolni a kereszténységet az európai jövő építéséből, közömbösek a lelki és erkölcsi értékek iránt. A kereszténység nem egy helyen hasonlít — a szentírási kifejezéssel élve — a „kised nyáj”-hoz, mégis kimeríthetetlen lelki tartalommal és erővel rendelkezik a jövő építésében. Már a kezdeti évszázadokban is olyan lelki erővel és erkölcsi gazdagsággal rendelkezett, amely a korabeli kultúrát, társadalmi helyzetet jobbra fordította, az emberi méltóságot és emberi jogokat hatékonyan szolgálta, politikai határoktól függetlenül. A magyar egyháznak sem azt kell nézni, hogy „kised nyáj”-e, hanem bízva a Szentlélek erejében, töretlenül kell munkálnia a keresztény értékek sugárzását a saját országában éppen úgy, mint az Európai Unióban.

**A közép-európai
országok lelki
programja**

Sajátos program alakult ki a közép-európai országok katolikus püspöki karainak az elhatározásából. A Szentatya indításai alapján nyolc közép-európai ország együttműködést kezdeményezett, amelynek alap gondolata: „Krisztus Európa reménye”. Az együttműködés célja a közös hitből eredő reményünk megünneplése, a népek kölcsönös kiengesztelődésének a munkálása, az egyházak együttműködésének az előmozdítása, az Eucharisztia iránti tisztelet és a Mária-tisztelet megvallása. Magyarországon Erdő Péter prímás, érsek pünkösöd vasárnapján az esztergomi bazilikában, majd másnap a kiemelkedő zarándokhelyen, Máriaremetén összegyűlt nagyszámú hívek, főleg fiatalok előtt megnyitotta a Közép-Európai Találkozót. Kiemelte azokat a szempontokat, amelyekkel bekapcsolódhatunk a közép-európai missziós programba. Más egyházmegyékben is megtörtént ennek a programnak a megnyitása. A záróünnepségre — „Népek zarándoklata” — 2004. május 21. és 23. között kerül sor a közép-európai nagy búcsújáró helyen, Mariazellenben.